

6. Моляко В.А. Психология творческой деятельности / В.А. Моляко. – К. : Радянська школа, 1970. – С. 5–6.
7. Платонов К.К. Личность и труд / К.К. Платонов. – М. : Политиздат, 1965. – С. 266.
8. Рунин Б. Логика науки и тайны творчества / Б. Рунин ; под ред. Б.С. Мейлаха. – М. : Искусство, 1968. – С. 121.
9. Теплов Б.М. Психология для средней школы / Б.М. Теплов. – М., 1976. – 138 с.
10. Шулевский Н.Б. Диалектика необходимости свободы в творческой деятельности / Н.Б. Шулевский // ВКК: Творчество и социальное познание. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – С. 75.

МЕЛЬНИК О.М.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Пріоритетним напрямом сучасних закладів освіти є формування здоров'я учасників навчально-виховного процесу (фізичного, психічного, соціального та духовного). Створення здоров'язберігаючого та здоров'яформувального середовища закладів освіти стає необхідною умовою та одним із критеріїв успішної діяльності шкіл і дошкільних навчальних закладів. Не менш значущою проблемою є відновлення здоров'я дітей з особливостями психофізичного розвитку. На жаль, змушені констатувати, що кількість дітей із вадами в розвитку не зменшується з кожним роком. В Україні діти з відхиленням у розвитку здобувають освіту в спеціальних навчальних закладах або закладах комбінованого типу – спеціальних садках (групах), школах-інтернатах. Світова практика взаємодії з такою категорією дітей знаходить своє вираження в інклюзивній освіті, при якій учні навчаються в навчальних закладах загального типу, у найближчих до місця проживання. Визнано, що в таких умовах діти краще адаптуються до навколишнього середовища, оволодівають спеціальними навичками, почуваються більш самостійними, потрібними в суспільстві.

Інклюзивне навчання передбачає перебування дитини з особливостями психофізичного розвитку в масовому загальноосвітньому класі (чи в масовій дошкільній групі), оволодіння нею знаннями, вміннями та навичками нарівні із здоровими підлітками; соціально-медико-педагогічний супровід дітей; забезпечення належних умов для навчання, виховання, корекційно-компенсаторної роботи (матеріально-технічне, кадрове, фінансове забезпечення) тощо. Проблеми інклюзивного навчання знаходять своє вирішення в теорії та практиці роботи науковців та вчителів-практиків, серед яких: Л. Білецька, І. Білецька, В. Засенко, Ю. Найда, Т. Сак, О. Тараненко та інші. Проте питання підготовки вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку ще не стало предметом наукового розгляду. Саме тому *мета статті* – розкрити психолого-педагогічні засади організації педагогічного процесу з метою підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Інклюзивне навчання висуває нові вимоги і до вчителя початкової школи. Він повинен вміти визначати пріоритетні корекційні, навчальні, виховні завдання, напрями роботи; розробити індивідуальний корекційно-компенсаторний план роботи для кожної дитини з урахуванням нозологій; адаптувати навчальні плани, програмовий матеріал, методи, форми навчання до індивідуальних освітніх потреб дітей; орієнтуватись на соціальний досвід, пізнавальні можливості кожної дитини; розробити різноманітні прийоми та засоби для сприяння загальному розвитку ді-

тей; створювати умови для соціальної адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку та здорових дітей, набуття ними соціальних навичок.

Ці вимоги кардинально змінюють напрями діяльності вчителя: від фронтальної роботи, орієнтації на середнього учня при традиційній класно-урочній системі навчання до максимальної індивідуалізації навчального процесу, переважання діалогічних (вчитель – учень) форм роботи. Включення дитини з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній процес масової школи вимагає особистісно орієнтованого підходу, максимального пристосування змісту й форм роботи до особистісного суб'єктного досвіду та можливостей дитини.

Отже, потребує змін і підготовка сучасного вчителя початкової школи. Ці зміни стосуються всіх складових готовності вчителя до самостійної професійної діяльності – мотиваційного, змістового, процесуального та результативно-рефлексивного компонентів. Сформуванню готовності вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку покликана навчальна дисципліна “Основи корекційної педагогіки”, яка на вимогу Міністерства освіти і науки України повинна вивчатись студентами всіх спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів.

Розглянемо зміст кожного компонента готовності вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Мотиваційний компонент передбачає формування бажання і потреби вчителя приймати дитину з особливими освітніми потребами, прагнути до вибудови індивідуальної траєкторії розвитку такого учня, забезпечити супровід, ситуацію успіху, надавати консультаційну допомогу та підтримку батькам вихованця.

Змістовий компонент включає систему знань, які мають забезпечити успішну взаємодію вчителя та учня в процесі спільної навчальної діяльності. Доречно вивчення курсу “Основи корекційної педагогіки” ставити в навчальному плані після вивчення навчальних дисциплін педагогіки, психології, методик перед переддипломною практикою, що дасть змогу спиратись на теоретичний фундамент професійних дисциплін та розглядати особливості застосування принципів, методів, прийомів, форм, технологій у навчанні та вихованні дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Навчальна програма з “Основа корекційної педагогіки” складається із двох модулів. У першому передбачено вивчення загальних питань, які стосуються закономірностей вивчення, розвитку, класифікації дітей з особливостями психофізичного розвитку. У другий модуль винесені питання розвитку, навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку за нозологіями.

Слід ознайомити студентів із сутністю поняття “діти з вадами психофізичного розвитку”, формами їх освіти в сучасних умовах – інституціоналізацією, інтеграцією, інклюзією. Характеризуючи сучасні підходи до розвитку, навчання та виховання такої категорії дітей, спиратися на законодавчі основи корекційно-реабілітаційної освіти. Визначаючи предмет корекційної педагогіки, вказати на її зв'язки із спеціальною психологією та медициною. Студенти знають предмет, завдання, галузі педагогіки як науки, тому при розкритті предмета корекційної педагогіки доречно використовувати міжпредметні зв'язки, метод порівняння. Трактуючи корекцію як виправлення (часткове чи повне) недоліків психофізичного розвитку в дітей з особливими освітніми потребами за допомогою спеціальної системи педагогічних прийомів і заходів, зауважити, що корекція розглядається як шлях переборення та послаблення психофізичних недоліків шляхом формування відповідних життєво необхідних якостей у ході навчально-виховного процесу чи різних видів діяльності. Важливо розкрити напрями, форми та принципи корекційної роботи, структуру корекційної програми, на-

вести приклади корекційних програм з досвіду роботи вчителів-практиків. Для підготовки студентів до перспективи самостійного розроблення корекційних програм методологічно важливо, щоб студенти засвоїли, що корекція як особлива форма психолого-педагогічної взаємодії теоретично базується на таких положеннях:

1) теоретичної концепції В.М. Мясищева, відповідно до яких особистість є продуктом системи значущих відносин, тому ефективна корекція неможлива без включення в корекційний процес дитини і її сім'ї;

2) теорії діяльності О.М. Леонтьєва, яка полягає в тому, що позитивно впливати на процес розвитку – значить керувати провідною для розвитку діяльністю, в цьому випадку – впливати на діяльність з виховання дітей і на провідну діяльність дитини;

3) теорії Д.Б. Ельконіна, згідно з якою корекційний потенціал гри полягає в практиці нових соціальних відносин, у які включається людина в процесі спеціально організованих ігрових занять;

4) теоретичної концепції особистості С.Л. Рубінштейна про форми психологічних контактів між людьми.

При плануванні програм психолого-педагогічної корекції студенти повинні знати, що:

– головним у корекційній взаємодії є реалізація індивідуального підходу. Плануючи особисті досягнення дитини, вчитель повинен визнавати її право брати із психокорекційних можливостей те, що вона хоче взяти, створити умови для особистісного зростання;

– психолого-педагогічна корекція планує не досягнення конкретних результатів, а створює умови для різнобічного особистісного зростання. Корекційні прийоми повинні використовувати природні рушійні сили психічного й особистісного розвитку: це діяльність людини і система її відносин. Моделювати ті види діяльності і ті системи відносин, які особистісно значущі для учасників корекції, яскраво індивідуально зафарбовані, стосовно яких є гострі емоційно насичені переживання;

– психолого-педагогічна корекція базується на діалогічному спілкуванні, суб'єкт-суб'єктній взаємодії;

– результативність корекційної взаємодії залежить від використання методів психолого-педагогічної корекції. Динаміка корекційного процесу – не пряма, а крива лінія, де є піднесення, спади, уповільнення. Кількісні зміни переходять у нову якість, новоутворення;

– важливим є бажання й активність самої дитини набути нових змін, нової якості.

Корекційна педагогіка, як і кожна наука, має певний термінологічний апарат, тому важливо розкрити студентам зміст таких понять, як “абілітація”, “реабілітація”, “дивергенція біологічного і соціального”, “корекція”, “компенсація”, “супровід”, “підтримка”. З метою розкриття сучасних тенденцій розвитку корекційної педагогіки слід познайомити студентів із ставленням до осіб із вадами психофізичного розвитку протягом розвитку людства, розкрити історичні етапи становлення корекційної педагогіки.

З метою реалізації особистісно орієнтованого підходу до дітей з особливостями психофізичного розвитку, добору ефективних методів і прийомів психолого-педагогічної корекції потрібно розглянути причини порушень психофізичного розвитку, класифікацію осіб з вадами психофізичного розвитку (за В.В. Лебединським, М.А. Власовою і М.С. Певзнер, В.А. Лапшиним і Б.П. Пузановим).

Студенти повинні знати також загальні й специфічні закономірності розвитку, навчання та виховання дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку.

Важливе значення для підготовки майбутнього вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку має знання сутності та особливостей методів диференціальної діагностики. Студенти вже знають характеристику методів педагогічних і психологічних досліджень, тому доречно у порівнянні вказати на особливості клінічних методів діагностики, психологічних, педагогічних та методів мовленнєвого вивчення (логопедичних). Варто розкрити і склад, завдання та напрями діяльності ПМПК, сформулювати алгоритм співпраці із фахівцями із районної психолого-медико-педагогічної комісії. Окремого розгляду потребують питання про освітні установи для дітей з особливостями психофізичного розвитку, їх специфіку, умови функціонування.

Таким чином, перший модуль програми з навчальної дисципліни “Основи корекційної педагогіки” покликаний ознайомити студентів із загальними питаннями, що дадуть змогу виробити гуманістичну позицію щодо дітей із особливостями психофізичного розвитку, планувати корекційно-розвивальний педагогічний процес.

Другий модуль містить питання, які розкривають особливості розвитку, навчання та виховання дітей при порушеннях слуху, зору, інтелекту, мовлення та рухової сфери, відхиленнях емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки.

При вивченні зазначених тем варто структурувати навчальний матеріал за планом:

- класифікація осіб з певними порушеннями та її педагогічне значення;
- психолого-педагогічні особливості учнів з певними порушеннями психофізичного розвитку;
- особливості організації навчально-виховного процесу з дітьми з особливими освітніми потребами;
- корекційно-розвивальні програми в роботі з учнями з певними психофізичними особливостями.

Студенти вже мають психолого-педагогічні знання, уміння й навички організації педагогічного процесу з учнями початкової школи, тому варто спиратись на їх досвід, у порівнянні вказувати на особливості, специфіку роботи з такою категорією школярів.

Змістовий компонент готовності вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку формується переважно під час лекційних занять і самостійної роботи студентів. З метою формування операційного компонента – умінь та навичок організації педагогічного процесу з дітьми з особливими освітніми потребами, на нашу думку, доречно використовувати такі види навчальної роботи, навчальних завдань:

- конспектування літератури з теми, складання каталогу статей періодичної преси з проблеми навчання, виховання, розвитку учнів з особливостями психофізичного розвитку;
- виписати до термінологічного словника зміст основних понять теми;
- скласти схему-опору до лекційного матеріалу;
- скласти порівняльну таблицю;
- розробити пам’ятку з урахуванням загальних і специфічних закономірностей розвитку, навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку (за нозологіями);
- розробити правила застосування принципів діагностики порушень психофізичного розвитку;

- зробити порівняльну характеристику методів діагностики порушень психофізичного розвитку;
- охарактеризувати умови ефективності психолого-педагогічного моніторингу учнів початкової школи;
- дібрати корекційно-розвивальні вправи для розвитку особистісних якостей, пізнавальних психічних процесів учнів (залежно від виду порушення), опорно-рухового апарату та моторного розвитку;
- обґрунтувати медико-педагогічні правила-рекомендації для охорони залишкового зору (слуху) учнів у педагогічному процесі;
- розробити психолого-педагогічні правила взаємодії з учнем вадами психофізичного розвитку (за нозологіями);
- сформулювати правила індивідуального підходу та напрями корекційно-розвивальної роботи з дітьми із ЗПР;
- розробити методичні рекомендації налагодження педагогічної взаємодії учня із учнями класу (з урахуванням порушень емоційно-вольової сфери).

Орієнтація на активну позицію студента в процесі вивчення курсу “Основи корекційної педагогіки”, використання індивідуальних завдань, повідомлень студентів, навчальних проектів, дискусійних методів сприятиме переведенню знань у практичну площину, забезпечить можливість застосування теоретичних знань у конкретних ситуаціях.

Результативним для формування вмінь і навичок є використання практичних і лабораторних занять, коли студентам пропонуємо проаналізувати чи розробити корекційну програму, розв’язати педагогічні завдання, використовувати моделювання ситуацій, захищати фрагменти уроків чи занять. Доречно організувати зустріч студентів із фахівцями з ПМПК, організувати екскурсії до спеціальних закладів освіти, спілкування з учителями-практиками.

Формуванню системи професійних умінь сприяє змістовно-діагностичний характер педагогічної практики. Такий підхід, коли студент орієнтується на коло інтегрованих умінь, свідомо, разом з методистом та вчителем оцінює рівень їх сформованості, заповнює діагностичну змістовну карту професійної діяльності, є результативним і для формування результативно-рефлексивного компонента готовності вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Ознайомлення студентів під час вивчення теоретичного матеріалу з переліком знань, професійних умінь із кожної навчальної теми, проведення тематичних контролів з визначенням об’єктивної оцінки рівня їх засвоєння та сформованості, робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку під час переддипломної педагогічної практики з щоденним аналізом успіхів і недоліків є необхідними факторами суб’єктного характеру, що характеризує опанування студентом професією.

Важливою умовою якісної фахової підготовки є оволодіння студентами сучасними педагогічними технологіями. Потрібно не лише розкрити сутність й особливості впровадження особистісно орієнтованих, інтерактивних, проектних, інформаційно-комунікаційних технологій навчання, а й дати можливість студенту підготувати конспект уроку чи заняття за запропонованою технологією, захистити його, показати зразок упровадження та самостійне проведення уроку чи заняття на педагогічній практиці.

Формування у студентів гуманістичної позиції, коли дитину приймають такою, якою вона є, визначають метою педагогічної діяльності особистісний розвиток учня, вибудовують супровід дитини під час її руху за індивідуальною траєкторією розвитку.

Висновки. Аналіз запропонованої системи роботи з формування готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти свідчить про її ефективність і передбачає організацію педагогічного процесу на засадах компетентнісного підходу; оволодіння студентами особистісно орієнтованими технологіями; цілеспрямоване формування мотиваційного, змістового та процесуального компонентів готовності вчителя до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку; конструювання відповідного змісту освіти та використання активних методів і форм роботи студентів.

Література

1. Ануфриева А.Ф. Как преодолеть трудности в обучении детей / А.Ф. Ануфриева, С.Н. Костромина. – М. : Ось-89, 1999.
2. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика / С.Ю. Бородулина. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 345 с.
3. Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А.Д. Гонеев. – М. : Академия, 1999. – 272 с.
4. Лебеднинский В.В. Нарушения психического развития у детей / В.В. Лебеднинский. – М., 1985.

МИРОШНИЧЕНКО В.І.

МОДЕЛЬ УРОКУ В ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОМУ НАВЧАННІ

Метою освітнього процесу є, перш за все, розвиток особистісних можливостей учня, формування його компетентностей, тобто заснованих на знаннях, схильностях, досвіді, цінностях власних здатностей вирішувати практичні завдання та діяти в нестандартних ситуаціях. Досягнення цієї мети може забезпечити особистісно орієнтоване навчання, яке в кожний момент спирається на образ світу учня, створює умови для виявлення інтересів, нахилів, пріоритетів школяра і тим самим забезпечує позитивну мотивацію навчання.

Як вважають прибічники особистісно орієнтованого навчання, “ключовими” ознаками його є опора на суб’єктний досвід учня, суб’єкт-суб’єктні стосунки учасників навчального процесу, діяльнісну основу [1].

Враховуючи важливість використання суб’єктного досвіду учня, вважаємо за необхідне уточнити зміст цього поняття.

Суб’єкт (з лат. “той, що перебуває в основі”) – носій предметно-практичної діяльності і пізнання, джерело активності, спрямованої на об’єкт [6].

У дидактику все більше входить поняття образу світу суб’єкта пізнання як вихідного пункту і результату пізнавального процесу, діяльності суб’єкта.

Під образом світу розуміють упорядковану систему знань людини про світ, про себе, про інших людей, яка опосередковує, переломлює через себе будь-який зовнішній вплив.

Образ світу є не лише засобом, що використовується для “обробки” нав’язаного суб’єктові стимулювального впливу і перетворення його на значущий образ з подальшим прийняттям рішення про відповідь на нього. Головний внесок у процес побудови образу предмета або ситуації належить не окремим почуттєвим враженням, а образу світу загалом. Створення образу зовнішньої реальності є лише актуалізацією тієї або іншої частини вже наявного образу світу, процесом уточнення, виправлення або навіть радикальної його перебудови. Людина не будує образ заново на основі наявної стимуляції і не вводить його потім у картину світу, не вироб-